

րեւս վայրի կաղնոյ, այսինքն խալամուտի, որպէս և նիւթն ներկեալ նոժին, որ պարզապէս կարմիր կոչի յոլովակի, զըրմըզ. եթէ իցէ իբրեւ զորդան կարմիր (յն. մի բառ), իբրեւ զասոր սուրբ արարից: Զգեցեալ էր բեհեզս և ծիրանիս և որդան (կարմրոյ). Ես. ա. 18: Յայտ ժը. 15, և 12: Ըստ կարմրութեան որդանի. Սարկ: Բհ:

Էւ յարենէ գոյն յորդանին
Մաքրեալ յիմոցն և յօտարին:
Ըգբուրձ մեղաց մերկեալ յինէն,
Զյորդան կարմիր արեան գունին:

ՅՍ. ՈՐԴԻ

Եթէ ձանձախարիթ՝ մեղօք իցէք... ապա թէ որդանը, և արք արեանց եւն. Ածար. յայտն»:

Հայկազեանի որդանին համար կրնանք նկատել սակայն նախ որ Սարկաւագ քահանայ, Յիսուս Որդի, հին Հայ աղբիւրներ չեն որդանի վկայութիւն յառաջ բերելու համար, անոնցմէ շատ աւելի հին և կարեւոր են Մովսէս Խորենացւոյ, Փարպեցւոյ և այլ վկայութիւններ, ուր որոշ կ'ըսուի նաեւ թէ որդանը ոչ թէ Հայկազեանի նկարագրածին պէս գտեալ ի տերեւս վայրի կաղնոյ է՝ այլ սիգոյ: Ասկէ զատ, ինչպէս ըսի, ուղիղ չէ որդանը նկատել ընտիր ի մէջ կարմիր ներկոց, որովհետեւ որդանը՝ կարմիրն իսկ է: Հայկազեանին հեղինակները կը վկայեն նաեւ որ Ես. ա. 18 «զորդան կարմիր» յունարէնին մէջ մի բառ է միայն, հայերէնի մէջ ալ կարելի է մի բառ ընել՝ գործածելով կամ որդան կամ կարմիր:

Քիչ առաջ տեսանք որ որդան գոյնով ներկուած կերպասներուն կու տային նաեւ միայն որդան կամ կարմիր կոչումը, և առ այդ վկայութիւններ ալ տուած էինք կարմրով. այժմ ալ շեշտենք որդանով օրինակները, զորս կը հաւաքենք նոյն հեղինակաւոր Հայկազեանէն օգտուելով: Յայտ. ժը. 15 ունի «Զգեցեալ էր բեհեզս և ծիրանիս և որդան»: Նաեւ անդ 12 «Բեհեզոյ

և ոսկեթելի և որդան»: Որ ցոյց կու տայ որդանի բարձր արժէքը և յարգը հաւասար բեհեզի, ոսկեթելի, ծիրանի:

Այսքանը բաւական կը համարիմ այս մասին:

* * *

Աւարտելէ առաջ երկու խօսք ալ ծաղկի կամ ծաղկելու մասին:

Ծաղիկ և ծաղկել նախ ունին իրենց հասարակ բառական իմաստը, որ իմ նիւթիս հետ կապ չունի, իսկ ասկէ զատ ունի նաեւ փոխաբերական իմաստ մը որ մեծապէս հետաքրքրական է. «Մեր Հայաստանի... որդն ըսուած ճճին, ուսկից որդան կարմիր անուանով ազնիւ ներկը կ'ելլէ: Ասոր տաճկերէն լիւրք կ'ըսեն, ինչպէս Հայաստան ալ տեղ տեղ ծաղիկ կ'անուանեն, երբեմն ալ զըրմըզ, լատիններէն բօքլիկէլլա, Գաղիարէն բօշկիլլ»¹: Նախ բօշկիլլը կամ բօշկիլլան որդան կարմիրը չեն, թէեւ միջատածիրան են: Յիսուէն աւելի միջատներ կան որոնք ծիրանի կ'արտադրեն, որոնցմէ սակայն Որդանը կամ կարմիրը միայն Հայաստանի մէջ կը գտնուի և Արարացւոց ծանօթ գրմըղն է: Այս բօշկիլլին գլխաւոր արտադրիչներ և վաճառականները Սպանիացիներ էին, որոնց շնորհիւ Էւրոպայի մէջ տարածուած էր և հաւանաբար մինչեւ Թուրքիա և Հայաստան ալ բերուած, և ըլլալով նուազ սուղ ու թանկագին (անշուշտ ըլլալով նուազ ազնիւ և տեւական) քան Հայաստանի յատուկ մեծահամբաւ և աւելի հին որդանը կամ զըրմըզը, գործածուեցաւ Հայ ներկարարներուն, ծաղկողներուն եւայլն կողմէ: Քօշիկները «Զորցուածը մանր ու կլոր է, անոր համար Էւրոպացիք աս որդը հունտի տեղ դրած էին ինչուան ասկէ հարիւր յիսուն տարի առաջ: Գուցէ նոյն պատճառաւ Օսմանցիք լիւրք կամ ծաղիկ դրեր են անունը»²: Արդարեւ Անգլ. լեզուին մէջ կայ Kermesberry զըրմըզի

1. «Բազմազէտ» 1843 թ. 56:

2. Նոյն. անդ: